

Anna SZUKIEŁOJC-BIEŃKUŃSKA, Tadeusz WALCZAK

Statystyczny pomiar postępu społeczno-gospodarczego w zmieniającym się świecie

Najważniejszą zaletą statystyki jest jej zdolność dostosowania treści i terminów badań do rzeczywistych potrzeb użytkowników informacji. Nieprzypadkowo ta cecha statystyki, określana jako „przydatność dla użytkowników” lub „zgodność z potrzebami użytkownika”, oznaczająca stopień, w jakim dane statystyczne zaspokajają obecne i potencjalne potrzeby ich użytkowników, została wymieniona na pierwszym miejscu wśród cech charakteryzujących jakość statystyki europejskiej¹.

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 223/2009 z 11 marca 2009 r. w sprawie statystyki europejskiej, art. 12, Dz. U. Unii Europejskiej, L. 87/164, 31.03.2009. PL.

Zapewnienie pełnej przydatności informacji gromadzonych i udostępnianych przez statystykę publiczną dla wszystkich jej użytkowników, a zatem pełne dostosowanie treści i terminów badań statystycznych do wymagań użytkowników informacji, jest zadaniem niełatwym, zwłaszcza ze względu na:

- **po pierwsze**, niezwykle obszerny i wieloaspektowy zakres informacji zbieranych i opracowywanych przez statystykę publiczną, dotyczących zarówno działalności gospodarczej, jak też sytuacji materialnej, zdrowotnej i kulturalnej całego społeczeństwa, jego poszczególnych grup oraz gospodarstw domowych, stanu środowiska naturalnego, stanu i zużycia zasobów naturalnych, a także wielu innych przejawów życia gospodarczego i społecznego;
- **po drugie**, bardzo duże zróżnicowanie potrzeb rozmaitych grup użytkowników na poszczególne rodzaje informacji. Potrzeby te zależą od celów, do jakich użytkownicy informacje te wykorzystują. Cele te są z natury rzeczy bardzo różne, jeśli uwzględnimy fakt, że użytkownikami informacji opracowywanych przez służby statystyki publicznej są zarówno członkowie najwyższych władz państwowych, pracownicy organów administracji państwowej, członkowie organów samorządowych, działacze gospodarczy, politycy, pracownicy naukowcy, studenci, środki masowej informacji, a także poważna część obywateli interesujących się stanem i kierunkami rozwoju swojego kraju.

W tej sytuacji niezwykle trudno opracować taki zestaw informacji, który byłby w stanie zaspokoić potrzeby informacyjne wszystkich użytkowników.

Podjęwając projektowanie badań, statystycy prowadzą bardzo obszerne konsultacje i uzgodnienia z przedstawicielami najważniejszych grup użytkowników informacji. Uczestniczą w nich przedstawiciele organów administracji rządowej, samorządów, NBP, organizacji społecznych, samorządu zawodowego i gospodarczego, organizacje pracodawców, organizacje związkowe reprezentatywne w rozumieniu ustawy o Trójsstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych oraz eksperci z zakresu nauk społecznych i ekonomicznych. Konsultacje te mają za zadanie poznanie przez statystyków celów, do jakich użytkownicy wykorzystują informacje statystyczne, rodzajów informacji, jakie są dla nich szczególnie ważne, z jaką częstotliwością powinny być badane poszczególne zagadnienia oraz jakie metody badań zapewnią uzyskanie najlepszej jakości informacji?

Od kilkunastu lat wspomniane konsultacje i uzgodnienia prowadzone są w naszym kraju w ramach określonego w ustawie o statystyce publicznej obowiązku opracowania rocznych programów badań. Mają one więc charakter zorganizowany i systematyczny.

Ścisła współpraca organizatorów i wykonawców badań i opracowań statystycznych z reprezentatywnymi przedstawicielami użytkowników statystyki tworzy warunki zapewniające, że wyniki badań udostępniane przez służby statystyczne będą odpowiadać potrzebom i oczekiwaniom użytkowników informacji.

Stwierdzenie to nie sprawdza się jednak w sytuacjach nadzwyczajnych, kiedy pojawiają się trudne do przewidzenia zjawiska, nieoczekiwane i wymagające podejmowania szybkich, nietypowych i nieszablonowych decyzji zmierzających do przywrócenia normalnego przebiegu procesów gospodarczych i społecznych. Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia kilka lat temu na skutek kryzysu rynków finansowych w latach 2007—2010, a następnie ogólnego kryzysu gospodarczego, początkowo w Stanach Zjednoczonych, a niedługo potem — w warunkach pogłębiającej się globalizacji — w wielu innych krajach naszego globu.

Z prowadzonych w różnych państwach analiz przyczyn kryzysu wynika, że ich bezpośrednim źródłem był powstały w Stanach Zjednoczonych kryzys kredytów hipotecznych, wywołany nierozważną polityką udzielania przez banki kredytów bez dość rzetelnej analizy możliwości ich spłacenia przez dłużników. To z kolei doprowadziło do sytuacji, w której znaczna część kredytobiorców, która skorzystała z nadarzającej się sytuacji łatwego uzyskania kredytu bankowego i rozpoczęła na masową skalę inwestycje, głównie w dziedzinie zakupu nieruchomości i budownictwa mieszkaniowego, nie była w stanie zwrócić otrzymanych kredytów. Zagroziło to masowym bankructwem wielu banków. Władze rządowe zaczęły ratować system bankowy przez „pompowanie” ogromnych sum pieniędzy do zagrożonych upadłością banków na niezwykle korzystnych warunkach kredytowych, co w konsekwencji spowodowało zauważalny wzrost inflacji i w ślad za tym ogólny kryzys gospodarczy.

Tu i ówdzie pojawiły się również głosy, że jedną z przyczyn gwałtownego rozprzestrzenienia się kryzysu był brak odpowiedniego systemu informacji ostrzegawczej, która pozwoliłaby kręgom decyzyjnym podjąć we właściwym czasie odpowiednie decyzje, pozwalające jeśli nie uniknąć, to przynajmniej zahamować jego rozprzestrzenianie oraz złagodzić jego wielorakie ujemne skutki.

Statystycy mają wieloletnie doświadczenie w pracy nad poszukiwaniem najbardziej skutecznego systemu informacji, w tym również w dziedzinie projektowania informacyjnych systemów sygnałno-ostrzegawczych. Z doświadczeń tych wynika również, że podobnych systemów nie można zaprojektować bez aktywnego współdziałania z potencjalnymi użytkownikami tych informacji. Muszą oni określić, dla jakich rodzajów zagrożeń należy tworzyć zasób informacji ostrzegawczej (zaburzenia rynkowe, kryzysy finansowe, katastrofy ekologiczne, niepokoje społeczne itp.). Muszą określić także, jakie rodzaje informacji będą niezbędne w celu zapobiegania lub łagodzenia każdego z podobnych zagrożeń. Dlatego adresowanie postulatów dotyczących opracowania systemów informacyjnych służących do zapobiegania powstawania możliwych zagrożeń może przynieść pożądany skutek jedynie w przypadku, gdy zostaną sformułowane w sposób bardziej konkretny propozycje, jakich informacji oczekują użytkownicy, z jaką częstotliwością, jakie są najbardziej wiarygodne źródła informacji, kto ma być odbiorcą informacji wynikowych itp. Należałoby oczywiście oszacować również koszty budowy podobnych systemów oraz ich bieżącego utrzymania i aktualizacji.

POSTULATY W SPRAWIE DOSKONALENIA POMIARÓW DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ I POSTĘPU SPOŁECZNEGO

Na fali dyskusji zmierzających do identyfikacji źródeł i przyczyn kryzysu oraz opracowania mierników możliwych do wykorzystania w celu zapobiegania kryzysom i zagrożeniom (lub łagodzenia ich ujemnych skutków) — odpowiadających jednocześnie potrzebom analizy rzeczywistego postępu w dziedzinie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego, pomyślności i dobrobytu ludności — pojawiło się szereg opracowań studialnych oceniających istniejący stan systemów informacyjnych i rozważających propozycje poprawy sytuacji w tej dziedzinie (Constanza i in., 2009).

Do najbardziej znaczących prac poświęconych krytycznej ocenie obecnego systemu informacji należy obszerny (liczący 292 strony) *Raport Komisji w sprawie pomiaru efektywności ekonomicznej i postępu społecznego* (*Report...*, 2009) opublikowany w 2009 r. Z inicjatywą utworzenia tej Komisji wystąpił prezydent Republiki Francuskiej Nicolas Sarkozy, mając na względzie dające się słyszeć od dłuższego czasu krytyczne głosy na temat stosowanych metod pomiaru wyników działalności gospodarczej i sytuacji społecznej. Można bowiem zauważyć, że publikowane przez statystykę mierniki ekonomiczne, pokazujące wzrost gospodarczy, poziom inflacji czy wielkość bezrobocia, nie znajdują zrozumienia w opinii społecznej wielu krajów. Porównując publikowane optymistyczne wskaźniki z oceną własnej sytuacji, często wyrażany jest sceptycyzm na temat wiarygodności statystyki oficjalnej. Na przykład we Francji i W. Brytanii tylko 1/3 obywateli wierzy oficjalnym danym statystycznym. Wydaje się, że kraje te nie stanowią wyjątku (*Report...*, 2009).

Komisji wyznaczono zadanie dokonania analizy stosowanych metod oceny wydajności ekonomicznej oraz postępu społecznego, a także sformułowania propozycji nowych wskaźników, które odzwierciedlałyby postęp społeczny oraz zmiany w sytuacji gospodarczej w sposób bardziej adekwatny, a jednocześnie lepiej zrozumiały dla szerokich kręgów społecznych.

Na czele 25-osobowej Komisji stanął laureat Nagrody Nobla z 2001 r., profesor Uniwersytetu Columbia Joseph E. Stiglitz, b. doradca Białego Domu oraz główny ekonomista Banku Światowego. Jego doradcą mianowano ekonomistę indyjskiego Amartya Sena, laureata Nagrody Nobla w 1998 r., profesora Uniwersytetu Harvarda. Koordynatorem Komisji był profesor w Instytucie Studiów Politycznych w Paryżu, Jean-Paul Fitoussi².

Opracowany przez Komisję w ciągu 1 roku raport adresowany jest głównie do polityków wysokiego szczebla, którzy w warunkach rozszalałego kryzysu powinni bardziej koncentrować swoje wysiłki na poprawie warunków życia ludności oraz na zapewnieniu bardziej wszechstronnego postępu społecznego obec-

² W literaturze raport ten przyjęto nazywać „raportem Stiglitz’a”, „raportem Stiglitz’a-Fitoussi” lub „raportem Stiglitz’a-Sena-Fitoussi”.

nemu i przyszłym pokoleniom. Raport opracowany został również z myślą o społeczności naukowców, statystyków oraz innych aktywnych użytkowników statystyki. Ma on na celu przypomnienie tego, jak trudnym zadaniem jest opracowanie rzetelnych danych oraz jak ważne jest ciągle doskonalenie systemu opracowania informacji. Raport kierowany jest wreszcie do gremiów ludzi biednych i bogatych zamieszkujących kraje rozwinięte i rozwijające się.

Godnym podkreślenia elementem zamieszczonym w raporcie Komisji jest uznanie ogromnego znaczenia informacji dla podejmowania najważniejszych decyzji społeczno-gospodarczych. Według zgodnego stanowiska całej Komisji, kierowanie gospodarką i procesami społecznymi bez niezbędnej informacji przypomina sterowanie statkiem powietrznym przez pilota nieposiadającego sprawnych przyrządów pomiarowych.

Raport podkreśla, że wskaźniki statystyczne mają bardzo duże znaczenie dla opracowania i oceny polityki zapewniającej uzyskanie postępu społecznego, ale również dla bardziej rzetelnej oceny działalności gospodarczej. Znaczenie wskaźników statystycznych zwiększyło się znacznie w ostatnich dwóch dziesięcioleciach na skutek wzrostu poziomu wykształcenia ludności, przy jednoczesnej zwiększającej się złożoności zjawisk gospodarczych oraz na skutek wzrostu stopnia wykorzystania osiągnięć technologii informacyjnych. Zwiększającemu się zapotrzebowaniu na informacje statystyczne towarzyszył wzrost aktywności służb statystycznych w dziedzinie ułatwienia dostępu do coraz to szerszego zasobu informacji.

Najważniejsza dla statystyków teza raportu sprowadza się do sformułowania postulatu pod adresem twórców systemów informacyjnych, aby poświęcali mniej uwagi opracowaniu wskaźników pomiaru wyników działalności gospodarczej. Za główny cel powinni postawić sobie doskonalenie pomiaru warunków i jakości życia obywateli (*people's well-being*), przy czym pomiar ten powinien być traktowany w aspekcie trwałości, czyli z uwzględnieniem racjonalnego gospodarowania zasobami przyrodniczymi i kulturowymi, zwłaszcza tymi, które są nieodnawialne.

Oceniając istniejącą sytuację w dziedzinie dostępnych wskaźników pozwalających na rzetelny pomiar warunków i jakości życia, autorzy są bardzo sceptyczni oraz formułują cały szereg uwag krytycznych. Podkreślają zwłaszcza, że opracowywany według solidnej międzynarodowej metodologii wskaźnik produktu krajowego brutto (PKB) stosowany jest z powodzeniem w większości krajów na świecie do charakterystyki zagregowanej wartości towarów i usług wytworzonych w poszczególnych krajach w określonym okresie, a więc do pomiaru wzrostu gospodarczego. Jednocześnie jednak jest on w wielu przypadkach traktowany błędnie jako miernik poziomu życia, zamożności i pomyślności społeczeństw, podczas gdy nie jest on tego celu w stanie spełnić, ponieważ nie w tym celu został opracowany.

Wśród argumentów wskazujących na możliwość błędnej oceny poziomu i jakości życia na podstawie wskaźnika PKB, raport sygnalizuje przypadki, kiedy

wzrost wartości PKB nie przyczynia się do poprawy jakości życia obywateli. Przykładowo, zwiększenie zużycia paliw w transporcie samochodowym przez pojazdy stojące w korkach, na skutek zwiększających się trudności transportowych, mimo że wpływa na wzrost PKB, to wywiera odwrotny skutek na jakość życia nie tylko osób korzystających bezpośrednio ze środków transportu, ale i w szerszym wymiarze, na skutek powodowania wzrostu zanieczyszczeń środowiska naturalnego.

Poważne zastrzeżenia autorów raportu budzi możliwość rzetelnych obliczeń cen i wartości niektórych masowych usług świadczonych ludności, a zwłaszcza usług ochrony zdrowia, edukacji, zapewnienia porządku i bezpieczeństwa, jeśli poważna część tych usług świadczona jest bezpłatnie z funduszy społecznych. Istnieje także wątpliwość co do rzetelności oceny dynamiki cen, zwłaszcza w odniesieniu do dóbr, których asortyment ulega bardzo szybkim zmianom lub ulega zmianie ich jakość.

Inne zastrzeżenia wobec wskaźnika PKB dotyczą tego, że jako wskaźnik brutto nie uwzględnia on zużycia (amortyzacji) środków trwałych w trakcie produkcji. Przyczyną takiego systemu obliczania wskaźnika PKB jest trudność dokładnego oszacowania amortyzacji w poszczególnych krajach, wobec bardzo dużej różnorodności norm amortyzacji zależnych od lokalnych przepisów obowiązujących w różnych państwach. Ignorowanie tego faktu prowadziłoby do pogorszenia dokładności obliczeń oraz do naruszenia porównywalności danych w skali międzynarodowej. Jednocześnie ocenia się, że zastąpienie wskaźnika PKB wskaźnikiem netto (PKN) oznaczałoby obniżenie tempa wzrostu produkcji krajowej o ok. 1—1,5%.

Ze sprawą amortyzacji środków trwałych wiąże się również bardziej ogólny problem uwzględniania w obliczeniach wartości produktu krajowego skutków degradacji środowiska naturalnego. Tego problemu nie udało się dotąd rozwiązać, ze względu na trudność przeprowadzenia wiarygodnego szacowania wartości zmian jakości (zniszczenia lub poprawy) środowiska na skutek działalności gospodarczej.

Należy zauważyć, że krytyczne uwagi dotyczące wiarygodności wskaźnika PKB dla rzetelnej oceny rozwoju gospodarczego krajów, a zwłaszcza zasadności wykorzystywania tego wskaźnika do oceny zmian w sytuacji materialnej i jakości życia społeczeństwa, nie są formułowane po raz pierwszy w omawianym raporcie Stiglitz. Z mocnych i słabych stron wskaźnika PKB zdają sobie również sprawę sami statystycy. Zagadnienia te są także przedmiotem szczegółowych rozważań w czasie dyskusji nad opracowaniem kolejnych modyfikacji metodologii rachunków narodowych od momentu powstania ich pierwszych wersji w latach 30. ub. wieku, jak i w czasie przygotowywania pierwszych standardów międzynarodowych w roku 1947, następnie w latach 1987 i 1993, aż do najnowszej wersji tych rachunków — SNA 2008.

O zaletach i mankamentach wskaźników proponowanych w rachunkach narodowych mówił obszernie już w 1934 r. profesor Simon Kuznets, przedstawiając

w Senacie Stanów Zjednoczonych pierwszy projekt opracowania rachunków narodowych, zawierający m.in. omówienie metod obliczania PKB (Kuznets, 1934). O znaczeniu rachunków narodowych, ich wartości poznawczej oraz o ich mankamentach i ograniczeniach może zainteresowany Czytelnik przeczytać także w literaturze polskiej, np. w obszernej pracy pt. *Rachunki narodowe...* (2008).

O tym, jak dalece różnią się opinie na temat przydatności wskaźnika PKB dla oceny rzeczywistego rozwoju gospodarczego i społecznych skutków tego rozwoju może świadczyć m.in. wypowiedź znanego polityka amerykańskiego, kandydata na prezydenta Stanów Zjednoczonych³ Roberta Kennedy'ego. Na Uniwersytecie w Kansas w marcu 1968 r. stwierdził on m.in., że: *...nasz produkt krajowy brutto (obok informacji dotyczącej potrzebnej ludziom produkcji towarów i usług) zawiera w sobie również zanieczyszczenia powietrza, reklamowanie papierosów i przejazdy karet pogotowia używanych w celu udzielenia pomocy ofiarom wypadków na autostradach, obejmuje wartość produkcji specjalnych zamków służących do zabezpieczenia naszych mieszkań przed kradzieżą oraz koszty utrzymania więzień dla ludzi, którzy te zamki wyłamują. PKB obejmuje wartość produkcji napalmu, głowic nuklearnych i samochodów pancernych używanych przez policję do zwalczania zamieszek wybuchających na naszych ulicach, wartość programów telewizyjnych gloryfikujących przemoc w celu popularyzacji sprzedaży zabawek dla dzieci. Jednocześnie PKB nie pozwala ocenić stanu zdrowia naszych dzieci, jakości ich edukacji lub radości z ich zabaw. Nie pozwala ocenić piękna naszej poezji, trwałości naszych małżeństw, inteligencji naszych debat publicznych i uczciwości naszych działaczy politycznych. PKB nie pozwala mierzyć ani naszego dowcipu, ani odwagi, ani mądrości, ani wykształcenia, ani naszego miłosierdzia, ani patriotyzmu. Krótko mówiąc, PKB mierzy wszystko z wyjątkiem tego, co świadczy o wartości naszego życia. Wskaźnik ten może powiedzieć nam wszystko o Ameryce, z wyjątkiem tego, dlaczego jesteśmy dumni, że jesteśmy Amerykanami* (Constanza i in., 2009).

JAK MIERZYĆ POSTĘP SPOŁECZNY I JAKOŚĆ ŻYCIA OBYWATELI?

Autorzy raportu Komisji Stiglitz przyznają, że mimo wielu zastrzeżeń i uwag krytycznych zgłaszanych pod adresem PKB, miernik ten dostarcza nam znacznie więcej wiedzy o sytuacji ekonomicznej kraju niż jakiegokolwiek inne wskaźniki charakteryzujące pomyślność kraju i jakość życia obywateli. Nie ma więc mowy o rezygnacji z praktycznego stosowania wskaźnika PKB. Istnieje natomiast konieczność opracowania statystycznego systemu informacji, który uzupełniałby mierniki działalności gospodarczej proponowane w systemie rachunków narodowych, zapewniając ocenę warunków życia, pomyślności i jakości życia społeczeństwa i poszczególnych jego grup. Niezmiennie ważną cechą tego systemu

³ Zamordowanego w czasie kampanii prezydenckiej w czerwcu 1968 r.

powinna być możliwość uwzględnienia w tych miernikach oceny trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Autorzy raportu formułują również kilka ogólnych zaleceń, które należy rozważyć w trakcie budowy podobnego systemu:

1. System powinien zapewniać pomiar nie tylko przeciętnego poziomu zamożności społeczeństwa lub wspólnoty, ale również zachodzące zmiany w czasie oraz zróżnicowanie stanu w ramach poszczególnych wspólnot.
2. Priorytetowym przedmiotem oceny materialnych warunków życia powinien być poziom dochodów i konsumpcji, a nie wyniki działalności produkcyjnej.
3. W odróżnieniu od badań działalności gospodarczej, w badaniach poziomu życia ludności należy koncentrować się na pomiarze dochodów i spożycia gospodarstw domowych z uwzględnieniem wysokości płaconych przez te gospodarstwa podatków, środków uzyskiwanych w ramach świadczeń społecznych, spłaty procentów od pożyczek itp. Uwzględniać należy również świadczenia w naturze, w tym w formie subsydiowania opieki zdrowotnej i edukacji.
4. W badaniach warunków życia należy uwzględniać nie tylko dochody i spożycie bieżące, ale również poziom nagromadzonych przez gospodarstwa domowe zasobów. Gospodarstwa domowe wydatkujące cały uzyskiwany dochód na bieżące spożycie towarów i usług podnoszą poziom swojej bieżącej zamożności, ryzykując utrzymanie tego poziomu w przyszłości.
5. Więcej uwagi należy poświęcić charakterystyce podziału dochodów, spożycia i zasobów dóbr trwałych. Oznacza to, że charakteryzując wielkości przeciętne należy uzupełniać je danymi obrazującymi ich rozkład. Uważa się również, że bardziej poznawcze są dane mierzone za pomocą mediany niż dane przeciętne.
6. Przy ocenie warunków życia gospodarstw domowych należy uwzględniać nie tylko wartość usług, które gospodarstwa domowe nabywają za pośrednictwem wyspecjalizowanych organizacji i instytucji rynkowych, ale również te rodzaje towarów i usług, które gospodarstwa domowe wytwarzają we własnym zakresie. Tego rodzaju dane, mogące mieć istotny wpływ na poziom spożycia gospodarstw domowych, można uzyskać z badań wykorzystania czasu pracy członków gospodarstw domowych oraz sposobu spędzania czasu wolnego. To samo w sobie stanowi ważny element analizy warunków życia.
7. Zamożność i ogólna pomyślność życia ludności jest pojęciem wielowymiarowym. Komisja uważa, że w ocenie zamożności i pomyślności życia (jakości życia), obok oceny materialnego poziomu życia mierzonego wielkością dochodów, spożycia oraz zasobów majątkowych, należy uwzględniać również ocenę: stanu zdrowia, wykształcenia, aktywności osobistej (w pracy zawodowej i poza nią), aktywności politycznej i społecznej, stosunków społecznych i towarzyskich, warunków środowiska, stanu bezpieczeństwa ekonomicznego i fizycznego.

Problemy statystycznego pomiaru jakości życia obywateli spotykają się ostatnio ze zwiększonym zainteresowaniem wielu użytkowników zarówno z kręgu pracowników naukowych badających ekonomiczne i socjologiczne aspekty roz-

woju społecznego, jak i polityków zainteresowanych oceną reakcji poszczególnych grup społecznych na skutki prowadzonej przez państwo polityki gospodarczej i społecznej. Zainteresowaniu temu towarzyszy również rozwój teoretycznych i praktycznych badań, chociaż nadal brakuje dokładnej i jednoznacznej definicji tego pojęcia. Ilustracją tej trudności może być, przykładowo, rozbieżność pomiędzy stosunkowo rozważnymi postulatami sformułowanymi w raporcie Stiglitz'a a oczekiwaniami polityków wyrażonymi chociażby w cytowanym wystąpieniu Roberta Kennedy'ego.

Według raportu Stiglitz'a, jakość życia jest pojęciem szerszym od pojęcia ekonomicznych warunków życia. Pojęcie to obejmuje pełny zakres czynników, które wywierają wpływ na ocenę stanu materialnego i psychicznego człowieka.

W odróżnieniu od cech określających materialne warunki życia, takich jak wysokość dochodów, wartość świadczeń otrzymywanych bezpłatnie, zasoby majątkowe, warunki mieszkaniowe itp., w ocenie pozostałych czynników określających jakość życia (stan zdrowia, zadowolenie z posiadanego wykształcenia, z wykonywanej pracy, powodzenie w życiu rodzinnym, zadowolenie ze sposobu spędzania wolnego czasu, poczucie bezpieczeństwa materialnego, ocena zagrożeń ze strony innych ludzi, środowiska itp.) ogromną rolę odgrywają badania ujawniające subiektywne oceny każdego czynnika jakości życia przez poszczególne osoby. Przykładem podobnych badań są prowadzone w Polsce (w latach 2000, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011) badania warunków i jakości życia Polaków w ramach badania pn. *Diagnozy Społecznej* (*Diagnoza...*, 2006).

REAKCJA ŚRODOWISK STATYSTYCZNYCH NA POSTULATY W SPRAWIE POMIARU WARUNKÓW MATERIALNYCH I JAKOŚCI ŻYCIA

Zachodzące w świecie procesy: globalizacja, zmiany klimatu oraz wybuchające z różną siłą w wielu krajach kryzysy gospodarcze, a także pojawiające się tu i ówdzie niepokoje społeczne, zwróciły uwagę polityków na konieczność większego zainteresowania się zakresem dostępnych informacji, które można by wykorzystać do wcześniejszego i bardziej energicznego reagowania na dające o sobie znać nowe zjawiska i zagrożenia. Konfrontacja zapotrzebowania kręgów decyzyjnych na informacje w wielu kluczowych dziedzinach z dostępnością niezbędnych informacji wykazała, jak wiele jest w tej dziedzinie do zrobienia.

W rozszerzających się dyskusjach na temat wypracowania bardziej skutecznych metod pomiaru postępu gospodarczego i społecznego aktywny udział biorą statystycy, zarówno z kręgu służb statystyki oficjalnej jak i kierowniczego gremium statystyków organizacji międzynarodowych oraz środowisk naukowych.

Na dużą uwagę zasługuje kilka ważnych międzynarodowych spotkań i konferencji poświęconych sprawom poprawy informacyjnego systemu pomiaru stanu i rozwoju gospodarczego i społecznego, na których szczególnie zaakcentowano ogromne znaczenie poprawy pomiaru warunków życia, trwałego rozwoju oraz spójności i wykluczenia społecznego.

Wspólnym wysiłkiem Parlamentu Europejskiego, Komisji Europejskiej (w tym Eurostatu), Klubu Rzymskiego, OECD, zorganizowano w latach 2007—2011 kilka konferencji pod hasłem *Nie tylko PKB (Beyond GDP)*.

Podkreślając ogromne znaczenie rzetelnej informacji statystycznej w podejmowaniu kluczowych decyzji dotyczących poprawy warunków życia społeczeństw, zapewnienia miejsc pracy, ograniczenia szkód wyrządzanych naturalnemu środowisku i zatrzymania zmian klimatycznych, uczestnicy tych konferencji zwrócili uwagę na konieczność opracowania przez statystyków prostych wskaźników obrazujących w sposób zrozumiały dla społeczeństwa dokonujący się postęp gospodarczy i społeczny, z uwzględnieniem warunków życia gospodarstw domowych oraz jakości życia obywateli.

W czerwcu 2007 r. odbyło się w Stambule drugie Światowe Forum nt. *Statystyka, wiedza i polityka*. Jego organizatorem była OECD, przy współpracy z Komisją Europejską, Organizacją Konferencji Muzułmańskiej, ONZ, UNDP, Międzynarodowym Instytutem Statystycznym, stowarzyszeniem Partnerstwo w dziedzinie Statystyki dla Rozwoju w XXI w. (PARIS 21) i Bankiem Światowym. W Forum uczestniczyło 1200 osób z ok. 130 krajów. Głównym przedmiotem dyskusji były problemy pomiaru i promocji postępu społeczno-gospodarczego, w tym zmian klimatu oraz globalizacji.

W przyjętej na Forum wspólnej Deklaracji wyrażono zadowolenie z podejmowanych w wielu krajach inicjatyw stosowania za pomocą wskaźników statystycznych pomiaru postępu społecznego. Chociaż obecnie pomiar ten oparty jest na różnych metodach, przejawia się w nim dążenie do uzupełnienia wykorzystywanego dotąd wskaźnika (PKB na mieszkańca). W podobnym kierunku zmierzają metody pomiaru postępu przyjęte w Programie Milenijnych Celów Rozwoju przyjętym przez ONZ w 2000 r.⁴

W Deklaracji zwrócono się z apelem do służb statystycznych, organizacji publicznych i prywatnych oraz do pracowników naukowych o poparcie inicjatyw podejmowanych w poszczególnych krajach na rzecz pomiaru postępu społecznego za pomocą wskaźników statystycznych.

Według autorów Deklaracji statystyka oficjalna stanowi „dobro publiczne”, które przyczynia się do przyspieszenia postępu społecznego. Opracowanie wskaźników obrazujących postęp społeczny wzmacnia pozycje krajowych służb statystycznych jako podstawowego dostawcy rzetelnej informacji niezbędnej dla krajów i organizacji międzynarodowych. Autorzy Deklaracji zwracają się do rządów o przeznaczenie środków finansowych niezbędnych do opracowania

⁴ W dokumencie tym sformułowano osiem celów, które kraje członkowskie ONZ zobowiązały się osiągnąć do lat 2015—2020 w dziedzinie: zlikwidowania skrajnego ubóstwa i głodu, zapewnienia powszechnego nauczania na poziomie podstawowym, wspierania zrównoważenia w prawach mężczyzn i kobiet oraz wzmocnienia pozycji kobiet, zmniejszenia wskaźnika umieralności dzieci, poprawy stanu zdrowia kobiet ciężarnych i położnic, zwalczania AIDS, malarii i innych chorób, zapewnienia stanu równowagi ekologicznej środowiska, rozwijania i wzmocniania światowego partnerstwa w sprawach rozwoju.

danych i wskaźników, stosownie do *Podstawowych Zasad Statystyki Oficjalnej* przyjętych przez ONZ w 1994 r.⁵

Służby statystyki oficjalnej poszczególnych krajów śledzą z uwagą toczące się dyskusje na temat konieczności doskonalenia metod statystycznego pomiaru nowych zjawisk (w tym zwłaszcza szczególnie ważnych na obecnym etapie rozwoju), dotyczących pomiaru postępu społeczno-gospodarczego, warunków i jakości życia, z uwzględnieniem aspektów trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz ochrony naturalnego środowiska człowieka. Wysiłki podejmowane w tym kierunku przez służby statystyki oficjalnej krajów Unii Europejskiej przedstawiono w komunikacie pt. *Wyjść poza PKB. Pomiar postępu w zmieniającym się świecie*, który Komisja Europejska skierowała do Rady i Parlamentu Europejskiego (*Communication...*, 2009).

PRACE NAD POMIAREM POSTĘPU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO ORAZ WARUNKÓW I JAKOŚCI ŻYCIA LUDNOŚCI

Światowy Projekt ds. Pomiaru Rozwoju Społecznego

Bardzo ważną rolę w inicjowaniu i koordynowaniu różnych działań dotyczących statystycznego pomiaru dobrobytu i postępu społecznego odgrywa od wielu lat OECD. Od 2008 r. działania te prowadzone są w ramach Światowego Projektu ds. Pomiaru Rozwoju Społecznego (*Global Project on Measuring the Progress of Societies*). Celem tego projektu jest zarówno stymulacja krajowych i międzynarodowych dyskusji dotyczących postępu społecznego i jego pomiaru, prowadzenie prac studialnych, metodologicznych i analitycznych, jak również stworzenie ogólnie dostępnego forum wymiany informacji w tym zakresie (*International...*, 2010)⁶. W ramach prowadzonych w tej dziedzinie prac OECD przyjęło założenie, że „postęp społeczny” to kategoria złożona, uwzględniająca zarówno materialne, jak i niematerialne aspekty dobrobytu. Z pojęciem postępu społecznego związane są takie kategorie, jak: dobrobyt (*well-being*), jakość życia (*quality of life*), zadowolenie z życia (*life satisfaction*), zrównoważony rozwój (*sustainable development*). Postęp społeczny powinien być rozpatry-

⁵ Trzecie Światowe Forum OECD pod hasłem *Opisując rozwój, budując wizje, podnosząc poziom życia* odbyło się w Busan w Korei Południowej w październiku 2010 r. Wzięło w nim udział ok. 2000 osób. Dyskutowano m.in. na temat tego, czym jest, co oznacza postęp dla poszczególnych osób i społeczeństw. Znacząca część spotkania poświęcona była dyskusjom dotyczącym zarówno ogólnych założeń, jak i konkretnych metod pomiaru dobrobytu i rozwoju społecznego. Podkreślono konieczność rozwoju prac w tym zakresie. Kolejne, czwarte Światowe Forum OECD na temat *Statystyka. Wiedza. Polityka* planowane jest na 2012 r. Jego współorganizatorem będzie Urząd Statystyczny Indii.

⁶ Przegląd inicjatyw i wyników prac prowadzonych w ramach projektu publikowany jest na ogólnie dostępnej stronie internetowej WWW.wikiprogress.org. Omówienie proponowanego przez OECD sposobu podejścia do statystycznego pomiaru postępu społecznego można znaleźć także w artykule *Podstawy pomiaru rozwoju społeczeństw* (2010), OECD.

wany w ujęciu dynamicznym (to, co obserwujemy obecnie ma swoje uwarunkowania w przeszłości i wpływa jednocześnie na przyszłość) i powinien być mierzony z uwzględnieniem miar obiektywnych, jak i subiektywnych. Przy jego pomiarze należy uwzględniać aspekty rozkładu nierówności (*International...*, 2010).

Możliwość diagnozy i monitorowania rozwoju społecznego wiąże się z koniecznością wyboru wskaźników statystycznych. W maju 2011 r. OECD opublikowało *Kompendium wskaźników dobrobytu OECD* (*Compendium...*, 2011). W publikacji tej dokonano krótkiej analizy dobrobytu materialnego i jakości życia w krajach będących członkami organizacji za pomocą wybranych, aktualnie dostępnych, wskaźników. Kompendium stanowi zapowiedź przewidzianego na październik 2011 r. raportu zatytułowanego *Jak żyjemy?* (*How's Life?*).

ZESTAWIENIE (1) WSKAŹNIKÓW DOBROBYTU ZAWARTYCH W KOMPENDIUM OECD

Domeny i tematy	Proponowane wskaźniki
Materialne warunki życia	
Dochody i zasobność	dochód gospodarstw domowych — skorygowany dochód do dyspozycji netto na osobę, zasoby finansowe netto gospodarstw domowych na osobę
Praca i wynagrodzenia	wskaźnik pracujących osób w wieku 15—64 lata, wskaźnik długotrwale bezrobotnych
Warunki mieszkaniowe	liczba osób na pokój, mieszkania bez podstawowych instalacji sanitarnych (łazienka lub prysznic, toaleta)
Jakość życia	
Stan zdrowia	przeciętne dalsze trwanie życia, samoocena stanu zdrowia
Praca i inna aktywność (równowaga między czasem pracy a innymi zajęciami)	udział osób pracujących najmniej dłużej niż 50 godzin tygodniowo, czas przeznaczony na wypoczynek, sen, higienę osobistą i inne czynności fizjologiczne (osoby w wieku 25—64 lata), wskaźnik pracujących wśród matek z dziećmi w wieku 6—14 lat
Edukacja i umiejętności	osiągnięty formalny poziom wykształcenia osób w wieku 15—64 lata, wskaźnik kompetencji uczniów w wieku 15 lat (umiejętność czytania ze zrozumieniem)
Relacje społeczne	częstotliwość kontaktów z innymi osobami, brak wsparcia ze strony innych osób (w przypadku, kiedy konieczna jest pomoc)
Zaangażowanie obywatelskie i jakość rządzenia	udział obywateli w wyborach, zasięg formalnych konsultacji społecznych w opiniowaniu propozycji regulacji prawnych
Jakość środowiska	zanieczyszczenie powietrza (koncentracja pyłu PM10)
Osobiste bezpieczeństwo	wskaźnik zabójstw, ofiary przestępstw (deklaracja osób dotkniętych przestępczością)
Dobrobyt subiektywny	poczucie zadowolenia z życia (poziom satysfakcji z życia ogólnie rzecz biorąc)

Ź r ó d ł o: OECD 2011.

Dodatkowo OECD zaproponowało wszystkim zainteresowanym możliwość skorzystania z ogólnie dostępnego interaktywnego narzędzia internetowego Your Better Life Index, którego bazę stanowią wskaźniki dobrobytu zawarte w Kompendium (www.oecd.org/betterlifeindex). Dzięki temu narzędziu użytkownik może obliczyć w poszczególnych krajach swój własny agregatowy wskaźnik „Better Life Index”, nadając każdemu ze wskaźników częściowych własną wagę, w zależności od tego, które z aspektów jakości życia uzna za najbardziej istotne⁷. Dodatkowo, wybór przez użytkowników „własnych wag” stanowi istotną informację, zarówno dla statystyków jak i polityków, na temat tego, co ludzie myślą o koncepcji jakości życia, co jest dla nich najważniejszym warunkiem udanego życia.

Działania w ramach Europejskiego Systemu Statystycznego (ESS)

Potrzeba stworzenia w Europie spójnego systemu informacji, pozwalającego na monitorowanie wszystkich aspektów rozwoju społeczno-gospodarczego, wymusza konieczność modyfikacji ESS. Znalazło to m.in. odzwierciedlenie w działaniach Eurostatu prowadzonych wspólnie z krajowymi urzędami statystycznymi oraz innymi instytucjami i organizacjami międzynarodowymi. Z inicjatywy Eurostatu oraz Francuskiego Narodowego Instytutu Badań Statystycznych i Ekonomicznych (INSEE), w lutym 2010 r. powołano Grupę Inicjatywną ds. Pomiaru Postępu, Dobrobytu i Zrównoważonego Rozwoju, zwaną dalej Grupą Inicjatywną. Zadaniem tej Grupy, złożonej z czterech zespołów zadaniowych⁸, jest przygotowanie konkretnych zaleceń do programu prac ESS.

Problematyce statystycznego pomiaru postępu, dobrobytu oraz zrównoważonego rozwoju poświęcona była współorganizowana przez Eurostat i Urząd Statystyczny Bułgarii 96. Konferencja Dyrektorów Generalnych (Prezesów) Krajowych Urzędów Statystycznych (DGINS), która odbyła się 30 września 2010 r. w Sofii. Konkluzje z konferencji zawarte zostały w tzw. *Memorandum sofijskim*⁹.

Oto najważniejsze z nich:

- zrównoważony rozwój i dobrobyt stanowią główne cele traktatu Unii Europejskiej (artykuł 3);

⁷ Aspekty metodologiczne dotyczące budowy tego wskaźnika zostaną przedstawione w 2011 r. w zapowiadzianym przez OECD opracowaniu pt. *Designing Your Better Life Index; methodology and results*.

⁸ W ramach grupy pracują 3 zespoły tematyczne: pierwszy ds. rozkładu dochodów, konsumpcji oraz zasobności materialnej, drugi, zajmujący się problematyką zrównoważonego rozwoju w kontekście środowiska naturalnego oraz trzeci ds. pomiaru jakości życia. Zadaniem czwartego zespołu zadaniowego jest zintegrowanie wyników prac zespołów tematycznych oraz przygotowanie raportu końcowego zawierającego rekomendacje dotyczące pomiaru postępu społecznego, jakości życia oraz zrównoważonego rozwoju w ramach ESS.

⁹ WWW.dgins-sofia2010.eu.

- znaczenie i aktualność rosnącego zapotrzebowania na lepszy pomiar postępu, dobrobytu i zrównoważonego rozwoju znalazło odzwierciedlenie w inicjatywach europejskich oraz ogólnej potrzebie lepszego uwzględniania rozwoju społecznego poprzez wychodzenie poza konwencjonalny pomiar wzrostu gospodarczego (dokumenty: *GDP and beyond: Measuring progress in a changing world*, Stiglitz-Sen-Fitoussi Report);
- nowa strategia Europa 2020 przyjęta przez przywódców państw i rządów określa mierzalne cele dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego; Komisja Europejska zaproponowała konkretne wskaźniki monitorujące realizację tych celów;
- w najbliższym czasie cele polityki nakierowane na strategię wyjścia z kryzysu finansowego i ekonomicznego będą również wymagały stosowania i śledzenia wskaźników makroekonomicznych;
- program prac realizowanych w ramach ESS stanowi obecnie dobrą podstawę, pozwalającą na sprostanie wielu wyzwaniom. Niemniej jednak potrzebne są modyfikacje i zmiany; wspólna strategia ESS w zakresie opracowania danych statystycznych Unii stwarza lepsze warunki uzyskania dobrych jakościowo i porównywalnych informacji;
- podkreślono potrzebę lepszego wykorzystywania obecnie dostępnych danych statystycznych, a w dalszej perspektywie — konieczność opracowania takich informacji/wskaźników, które będą lepiej uwzględniały zarówno potrzeby użytkowników, jak również zróżnicowanie społeczne (w tym różnice między społeczeństwami poszczególnych krajów);
- konferencja DGINS potwierdziła mandat Grupy Inicjatywnej ds. Pomiaru Postępu Dobrobytu i Zrównoważonego Rozwoju dotyczący wypracowania konkretnych zaleceń do programu prac ESS;
- przyjęto, że zawarte w raporcie Stiglitz'a wnioski i zalecenia, wraz z materiałami opracowanymi przez inne organizacje międzynarodowe oraz państwa, stanowią punkt wyjścia dla dalszych prac, które będą prowadzone przez Grupę Inicjatywną;
- za niezbędne uznano prowadzenie prac mających na celu lepsze wykorzystanie danych z badań gospodarstw domowych do potrzeb rachunków narodowych, podkreślono m.in. konieczność rozszerzenia zakresu informacji na temat wzrostu i rozkładu dochodów gospodarstw domowych w Europie (w tym pochodzących z rachunków narodowych). Zwrócono przy tym uwagę na potrzebę poprawy jakości wyników badań gospodarstw domowych (w tym badania budżetów gospodarstw oraz badania wykorzystania czasu);
- podkreślono konieczność prowadzenia prac dotyczących wypracowania zharmonizowanych wskaźników „równoważenia środowiskowego” oraz opracowania zaleceń dotyczących rachunków środowiska naturalnego;
- uznano potrzebę posiadania wysokiej jakości danych na temat jakości życia, rozumianej jako kategoria wielowymiarowa (uwzględniająca aspekty ekono-

- miczne, społeczne, jakość środowiska naturalnego) i oceniana poprzez pryzmat wskaźników obiektywnych, jak również ocen subiektywnych;
- za niezbędne uznano prowadzenie prac mających na celu rozszerzenie zakresu oraz przyspieszenie publikacji porównywalnych w Unii danych dotyczących jakości życia, dotyczy to m.in.: modyfikacji badania EU-SILC (traktowanego jako główne źródło danych o różnych aspektach warunków życia). Wskazano jednocześnie na konieczność lepszego wykorzystania innych, dostępnych w ramach ESS, źródeł informacji (takich jak Badanie Aktywności Ekonomicznej, Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych, Badanie Wykorzystania Czasu). Zwrócono również uwagę na możliwość szerszego wykorzystania źródeł administracyjnych.

W podsumowaniu uznano, że osiągnięcie założonych przez Konferencję DGINS celów wymaga m.in.:

- uznania, że pomiar postępu, dobrobytu i równomiernego rozwoju jest kluczowym zagadnieniem dla statystyki publicznej i powinien być rozważany w ścisłej współpracy z partnerami międzynarodowymi (takimi jak OECD czy EKG);
- przygotowania do lata 2011 r. przez Grupę Inicjatywną ds. Pomiaru Postępu, Dobrobytu i Zrównoważonego Rozwoju raportu podsumowującego wyniki prac Grupy;
- opracowania przez Grupę Inicjatywną konkretnych propozycji, które należałoby wdrożyć w ramach programu ESS na lata 2013—2017, jednocześnie za niezbędne uznano ustalenie priorytetów planowanych działań;
- zagwarantowania (niezależnie od ograniczeń budżetowych spowodowanych kryzysem gospodarczym) dostatecznych środków finansowych na realizację planowanych działań.

Wstępne ustalenia Zespołu Zadaniowego do spraw wieloaspektowego pomiaru jakości życia

Chociaż prace nad przygotowaniem zaleceń dla ESS dotyczących sposobu prezentowania danych o jakości życia w Unii Europejskiej nie zostały zakończone i będą jeszcze przedmiotem dyskusji, warto przedstawić chociażby część wstępnie uzgodnionych przez Zespół propozycji¹⁰.

Podkreślono przede wszystkim konieczność definiowania jakości życia jako kategorii wielowymiarowej. Założono, że oceniając jakość życia (zgodnie z rekomendacjami raportu Stiglitz'a) należy brać pod uwagę osiem podstawowych wymiarów: materialne warunki życia, zdrowie, edukację, aktywność ekonomiczną (praca zawodowa, inna działalność produkcyjna), realizację podstawowo-

¹⁰ Opracowano na podstawie dyskusji podczas spotkań Zespołu oraz na podstawie wstępnej, roboczej wersji raportu z prac Zespołu.

wych praw i jakość państwa, czas wolny i relacje społeczne, osobiste bezpieczeństwo (ekonomiczne i fizyczne), jakość środowiska (infrastruktura, środowisko naturalne) w miejscu zamieszkania oraz dodatkowo — dziewiąty wymiar — tzw. dobrobyt subiektywny (oceniany jako poziom satysfakcji z aktywności w różnych dziedzinach życia, poczucie zadowolenia).

Zespół zaleca stosowanie różnego typu wskaźników. Dla poszczególnych wymiarów jakości życia proponuje się obliczanie wskaźników agregatowych, jak również opracowanie zestawu podstawowych, prostych (jednowymiarowych) wskaźników umożliwiających obserwację poszczególnych aspektów jakości życia; szczególnie tych, które nie zostaną uwzględnione w miernikach agregatowych. Należy je konstruować wykorzystując dane indywidualne. Oprócz tego powinny być stosowane tzw. wskaźniki komplementarne uzupełniające, obliczane na poziomie danych pogrupowanych¹¹. W przypadku gdy jest to uzasadnione merytorycznie i możliwe do zastosowania, należy uwzględniać wskaźniki nierówności (np. w przypadku oceny sytuacji dochodowej). **Zespół nie zaleca natomiast obliczania i stosowania jednego, ogólnego, syntetycznego miernika jakości życia.**

Do każdego z analizowanych wymiarów jakości życia należy stosować zarówno miary obiektywne, jak i subiektywne. W miarę możliwości powinno się dążyć do uwzględniania miar w ujęciu regionalnym. Obliczane wskaźniki powinny również umożliwić analizę współzależności pomiędzy różnymi aspektami jakości życia oraz identyfikację podpopulacji, w których następuje kumulacja jego negatywnych symptomów (grupy ryzyka).

W perspektywie krótkookresowej wskaźniki jakości życia powinny być obliczane na podstawie istniejących w ramach ESS źródeł danych¹², a w przypadku ich braku — trzeba wykorzystywać najwyższej jakości badania wykonywane poza statystyką oficjalną. W perspektywie średnio- i długookresowej powinno się dążyć do likwidacji luk informacyjnych poprzez stopniową modyfikację systemu statystyki oficjalnej. Należy nadmienić, że prace nad metodami pomiaru jakości życia i postępu społecznego są zbieżne z toczącą się dyskusją dotyczącą modernizacji ESS w zakresie statystyki społecznej.

Biorąc pod uwagę potrzebę integracji danych pochodzących z różnych źródeł¹³, kluczowe wydaje się wprowadzenie, możliwie jak najszybciej, do wszystkich badań społecznych w ramach ESS zestawu podstawowych zmiennych obowiązkowych w zakresie najważniejszych cech społeczno-demograficznych (tzw. *core variables*). Zwiększy to znacznie możliwości analizy sytuacji poszczególnych podpopulacji.

¹¹ Przykładem tego typu wskaźnika może być np. wskaźnik przeciętnej przewidywanej długości życia w zdrowiu.

¹² Za podstawowe badanie uznano europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC).

¹³ Przy zachowaniu wiodącej roli zmodyfikowanego (w stosunku do realizowanego do tej pory) europejskiego badania dochodów i warunków życia ludności (EU-SILC).

**ZESTAWIENIE (2) PROPONOWANEGO ZAKRESU TEMATYCZNEGO POMIARU JAKOŚCI
ŻYCIA W RAMACH ESS (wstępna propozycja)**

Wymiar jakości życia (<i>dimensions</i>)	Zakres tematyczny, przykładowe wskaźniki
Materialne warunki życia	dochody (poziom, wskaźniki zróżnicowania rozkładu dochodów), zasobność (w tym zadłużenie), konsumpcja, warunki mieszkaniowe, ubóstwo, deprywacja materialna. Wskaźniki monitorujące realizację strategii Europa 2020 (zagrożenie ubóstwem relatywnym lub deprywacją materialną)
Zdrowie	samoocena stanu zdrowia, niepełnosprawność (według samooceny), przeciętne dalsze trwanie życia, przewidywana liczba lat życia w dobrym zdrowiu, dostęp do usług w zakresie opieki zdrowotnej, wskaźniki umieralności według wybranych grup wieku
Edukacja	osiągnięty poziom wykształcenia, przedwczesne wyjście ludzi młodych z systemu edukacji, uczenie się przez całe życie, wskaźniki kompetencji (PI-SA/PIAAC)
Aktywność ekonomiczna, w tym praca zawodowa	bezrobocie, regionalne zróżnicowanie wskaźników zatrudnienia, ocena warunków pracy (wymiar czasu pracy, poziom dochodów, ubóstwo osób pracujących, poziom zabezpieczenia socjalnego, poczucie bezpieczeństwa, relacje społeczne w miejscu pracy); gospodarstwa domowe o niskiej intensywności pracy (wskaźnik monitorujący realizację strategii Europa 2020)
Czas wolny i relacje społeczne	częstotliwość i jakość kontaktów społecznych, formy spędzania czasu wolnego, poczucie wykluczenia społecznego
Bezpieczeństwo osobiste	brak poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego, brak poczucia bezpieczeństwa fizycznego, wskaźnik zabójstw
Podstawowe prawa, jakość państwa	poziom zaufania do różnego typu instytucji, poziom zadowolenia z jakości usług publicznych, aktywność obywatelska
Jakość środowiska w miejscu zamieszkania	niekorzystne warunki w miejscu zamieszkania (hałaśliwe sąsiedztwo, brud, zdevastowana okolica, zanieczyszczenia), jakość środowiska naturalnego (zanieczyszczenie powietrza), ocena dostępności podstawowych usług (infrastruktura), terenów rekreacyjnych
Subiektywna ocena jakości życia (subiektywny dobrobyt/dobrostan)	ogólna ocena poziomu zadowolenia ze swego życia, samopoczucie psychiczne

Źródło: opracowano na podstawie wstępnej wersji raportu Zespołu Zadaniowego ds. pomiaru jakości życia.

Jak do tej pory w systemie oficjalnej statystyki europejskiej brakuje przede wszystkim danych dotyczących subiektywnego dobrobytu¹⁴. Chociaż podjęto

¹⁴ Źródłem porównywalnych w Europie tego typu danych, jak również brakujących informacji dotyczących jakości państwa i aktywności obywatelskiej są: *Europejskie badanie jakości życia* (EQLS) oraz *Europejskie badanie społeczne* (ESocS). Szczegółowe informacje dostępne na stronach internetowych tych badań: www.europeansocialsurvey.org oraz www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eqls.

decyzję o realizacji w 2013 r. badania modułowego na ten temat (moduł towarzyszący badaniu zasadniczemu EU-SILC), a część krajowych urzędów statystycznych, w tym GUS, uwzględnia tego typu pytania w badaniach, to postulat wprowadzenia do badań realizowanych w ramach ESS zmiennych subiektywnych dotyczących jakości życia stanowi nadal przedmiot wielu dyskusji, szczególnie w kontekście porównań międzynarodowych¹⁵.

Dlaczego statystyka publiczna powinna uwzględniać subiektywne miary jakości życia?¹⁶

Wynika to zarówno z przesłanek o charakterze teoretycznym, przyjętej koncepcji pomiaru jakości życia, jak również, a może przede wszystkim, z zapotrzebowania na tego typu dane. Dotyczy to nie tylko środowiska naukowego, ale również polityków zajmujących się sprawami społecznymi oraz opinii publicznej.

Jakość życia jest pojęciem złożonym i podobnie jak wiele innych pojęć stosowanych w naukach społecznych niemającym jednej, powszechnie akceptowanej definicji. Pomijając przegląd stosowanych w literaturze przedmiotu definicji, ogólnie można powiedzieć o trzech głównych podejściach do statystycznego pomiaru jakości życia. Po pierwsze można przyjąć, że jakość życia jest to poziom zadowolenia, jaki uzyskuje człowiek z różnych sfer życia. Według tej koncepcji, pomiaru jakości życia dokonuje się na podstawie deklarowanych bezpośrednio przez jednostkę (respondenta) ocen i opinii, dotyczących m.in.: stopnia zaspokojenia różnego rodzaju potrzeb, poziomu satysfakcji z aktywności w rozmaitych dziedzinach życia czy poczucia szczęścia. Po drugie można wziąć pod uwagę jedynie tzw. obiektywne wskaźniki, charakteryzujące zarówno materialne, jak i niematerialne aspekty warunków życia. Każde z tych podejść ma swoje zalety i ograniczenia i każde z osobna nie pozwala na dokonanie kompleksowej (całościowej) oceny jakości życia. Optymalnym rozwiązaniem wydaje się trzecie podejście, w którym wykorzystuje się obie kategorie miar. Integracja danych o charakterze obiektywnym i subiektywnym w znacznym stopniu zwiększa możliwości analityczne, a tym samym praktyczne wykorzystanie wyników tych analiz zarówno do potrzeb kreowania polityki społeczno-ekonomicznej, jak również do monitorowania zmian dobrobytu społeczno-ekonomicznego.

¹⁵ W tym kontekście z zadowoleniem należy przyjąć zapowiedź opracowania, w konsultacji ze środowiskiem statystyków, i opublikowania przez OECD w 2012 r. *Wtycznych dotyczących pomiaru dobrobytu subiektywnego (Guidelines on measuring subjective well-being)*. Ujednolicenie standardów w zakresie pomiaru szczęśliwości i poczucia dobrobytu zwiększy międzynarodową porównywalność wyników (dokument roboczy: STD/CSTAT(2011)7).

¹⁶ Opracowano m.in. na podstawie przeglądu literatury, w tym: Diener Ed, Suh Eunkook M. (1997), Veenhoven (2002), Sikorska (1987).

Przesłanki teoretyczne dotyczące stosowania zmiennych subiektywnych w pomiarze jakości życia

- Celem, efektem rozwoju społeczno-ekonomicznego jest satysfakcja czerpana przez ludzi z dokonujących się zmian. Bezsprzecznie najbardziej adekwatnymi miernikami stopnia zadowolenia są oceny dokonywane bezpośrednio przez samych zainteresowanych.
- Często bardzo trudne lub wręcz niemożliwe jest dokonanie tzw. obiektywnego pomiaru wielu elementów składających się na jakość życia. Dotyczy to m.in. oceny stopnia zaspokojenia potrzeb pozamaterialnych, stylu życia, relacji międzyludzkich.
- Identyfikacja subiektywna istotnych komponentów jakości życia, treści, jakie podkładają ludzie pod to pojęcie oraz poznanie opinii o potrzebach i dążeniach (aspiracjach), a także o postrzeganiu (percepcji) różnych zjawisk społecznych może mieć duże znaczenie praktyczne w planowaniu konkretnych działań w zakresie polityki społeczno-ekonomicznej. Często odczuwamy, że relatywizowany w stosunku do innych, a nie obiektywny poziom życia decyduje o postawach i zachowaniach jednostek w sferze życia osobistego i publicznego. Poczucie zbyt dużego dysonansu między odczuwanym poziomem zaspokojenia potrzeb a aspiracjami generować może różnego rodzaju działania adaptacyjne (zarówno o charakterze negatywnym, jak i pozytywnym).

*
* *

Przyjęta nowa filozofia rozwoju społeczno-gospodarczego oraz duża dynamika zmian zjawisk i procesów ekonomicznych i społecznych wymusza konieczność modernizacji statystycznych metod pomiaru otaczającej nas rzeczywistości we wszystkich jej wymiarach.

Główny Urząd Statystyczny stara się aktywnie uczestniczyć w dyskusjach i pracach dotyczących doskonalenia metod statystycznego pomiaru postępu społeczno-ekonomicznego oraz jakości życia prowadzonych na forum międzynarodowym. Przedstawiciele Urzędu wchodzą m.in. w skład zespołów zadaniowych pracujących w ramach Grupy Inicjatywnej Eurostatu. Podstawowym zadaniem GUS jest jednak przede wszystkim zaspokojenie rosnącego krajowego zapotrzebowania na informacje pozwalające na rzetelną diagnozę oraz monitorowanie zmian dotyczących różnych aspektów dobrobytu społecznego. Jest to czynione w sposób ciągły poprzez różnego typu prace metodologiczne oraz badania prowadzone w ramach rocznych programów badań statystyki publicznej. W bieżącym roku zostanie m.in. zakończona praca metodologiczna badanie dobrobytu społecznego w Polsce. Jej celem jest opracowanie zestawu wskaźników pozwalających na monitorowanie jakości życia i rozwoju społecznego

w naszym kraju na podstawie dostępnych w systemie statystyki publicznej źródeł informacji. Jednocześnie zdiagnozowane zostaną luki informacyjne w tym zakresie.

Na wielowymiarowe analizy sytuacji społecznej, w tym kompleksową ocenę jakości życia, zróżnicowania społecznego, z uwzględnieniem zjawisk ubóstwa i społecznego wykluczenia, pozwolą wyniki przeprowadzonego w lutym i marcu br. wieloaspektowego badania spójności społecznej. Nowatorski charakter tego badania polega przede wszystkim na możliwości integracji danych indywidualnych dotyczących wszystkich najważniejszych aspektów szeroko rozumianej jakości życia, zalecanych m.in. w raporcie Stiglitz. Należy przy tym zauważyć, że badanie pilotażowe spójności społecznej zostało zrealizowane latem 2008 r., a więc jeszcze przed opublikowaniem raportu (Szukielojć-Bieńkuńska i in., 2010). Wstępne wyniki tego badania przedstawione będą jesienią br., natomiast kompleksowy raport metodologiczno-analityczny w 2012 r.

mgr Anna Szukielojć-Bieńkuńska, prof. dr hab. Tadeusz Walczak — GUS

LITERATURA

- A framework to measure the progress of societies* (2010), „Working paper”, No. 34 (www.wikiprogress.org)
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. GDP and beyond. Measuring progress in a changing world* (2009), COM(2009) 433 final, Brussels
- Compendium of OECD well-being indicators* (2011), OECD Better Life Initiative
- Constanza R., Maureen H., Posner S., Talberth J. (2009), *Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress*, Boston University, „The Pardee Papers”, No. 4
- Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków* (2006), red. Janusz Czapiński, Tomasz Panek, Wyd. VIZJA PRESS&IT
- Diener Ed, Suh Eunkook M. (1997), *Measuring quality of life: Economic, social and subjective indicators*, „Social Indicators Research”, No. 40:189—216
- International approaches to measure wealth and well-being in the context of sustainable development* (2010), „ESDN Case Study”, No. 3 (www.sd-network.eu)
- Kuznets S. (1934), *National Income 1929—1932, A report to the US Senate, 73rd Congress, 2nd Session*, Washington, DC, US Government Printing Office
- Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań* (2008), red. Mariusz Plich, GUS i Uniwersytet Łódzki
- Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* (2009), (www.stiglitz-sen-fitoussi.fr)
- Sikorska J. (1987), *Zintegrowany System Badań Gospodarstw Domowych — mierniki subiektywne a obiektywne*, [w:] *Problemy integracji statystycznych badań gospodarstw domowych*, GUS
- Szukielojć-Bieńkuńska A., Verger D., Merceron S., Fall M. (2010), *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Koncepcja pomiaru*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 12, GUS
- Veenhoven R. (2002), *Why social policy needs subjective indicators*, „Social Indicators Research”, vol. 58

SUMMARY

The article characterizes efforts of national and international statistical services to better adopt contents and forms of statistics dissemination to changing requirements of primary user groups. A statistical information importance for socio-economic decision makers is discussed in the study. There are some demands for statistics concerning improvement of the citizen life condition and quality measurement taking into consideration rational aspects of the nature and culture resource management. Special attention was paid to assess today statistical information systems as well as change proposals presented in the Stiglitz-Sen-Fitoussi Report on Economic Performance and Social Progress Measurement. The Authors discuss activities concerning the welfare and social progress measurement conducted under the aegis of the OECD, i.e. World Project on Social Progress Measurement as well as studies conducted within the European Statistical System.

РЕЗЮМЕ

Статья представляет усилия государственных статистических служб и статистических агентств международных организаций направленные на лучшее приспособление содержания и форм предоставления статистических информации к изменяющимся потребностям основных групп пользователей информации.

В статье обсуждается значение статистических информации в принятии социально-экономических решений. Одновременно по адресу статистики статья формулирует требования касающиеся совершенствования измерения условий и качества жизни граждан с учетом требований рационального распоряжения природными и культурными ресурсами.

Особенное внимание авторы уделяют обсуждению оценки существующего состояния систем статистических информации и предложению изменений, сформулированных в рапорте Комиссии по вопросу измерения экономической эффективности и социального развития (в так называемом рапорте Стиглица-Сена-Фитоусси).

В статье рассматриваются также работы по измерению зажиточности и социальному развитию проводимые под руководством ОЭСР, в том числе в частности Всемирный проект по вопросам измерения социального развития, а также работы проводимые в этой области в рамках Европейской статистической системы.